

A "MAGYARORSZÁGI SZERZŐK 1761-1800 KÖZÖTT KÜLFÖLDÖN MEGJELENT PUBLIKÁCIÓINAK BIBLIOGRÁFIÁJA" ZÁRÓJELENTÉS

A magyarországi művelődés- és tudománytörténet valamennyi ágának kutatásához elengedhetetlen forrást jelentenek az 1801 előtt megjelent hungarica-nyomtatványok. Közülük a XVII. századi nyelvi és területi hungaricumokat, azaz a részben vagy egészben magyar nyelven, illetve Magyarországon megjelent dokumentumokat a Régi Magyarországi Nyomtatványok elnevezésű retrospektív bibliográfia folyamatosan megjelenő kötetei dolgozzák fel (1473-1600. Bp. 1971; 1601-1635. Bp. 1983; 1636-1655, Bp., 2000), a XVIII. század vonatkozásában pedig Petrik Géza Magyarország bibliographiajának kiegészítő kötetei tartalmazzak új adatokat, kiegészítéseket (V. kötet, Bp. 1971; VI. kötet, Bp. 1972; VII. kötet, Bp. 1989; VIII. kötet, Bp. 1991.).

A magyarországi szerzők Magyarországon kívül, idegen nyelven megjelent kiadványainak feltárása, rendszerezése 1986 és 1991 között a "Kulturális emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása" című kutatási program keretében, 1992 és 1996 között pedig az OTKA támogatásával folyt. Így nyílt mód és lehetőség a Szabó Károly és Hellebrant Árpád e témában alapvető bibliográfiájának (Régi Magyar Könyvtár III. Bp. 1896-1898) megjelenése óta összegyűjtött kiegészítő adatok nyilvántartásba vételére, lehetőség szerint autopszia alapján való feldolgozására és publikálására. Az RMK III-hoz készült *Pótlások, kiegészítések, javítások* öt füzetben jelentek meg Dörnyei Sándor és Szálka Irma munkájaként, 1990 és 1996 között. Közöttük az 1-4. megjelenését is a "Kulturális emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása" elnevezésű kutatási alapprogram támogatta. E bibliográfia megtartotta a Szabó Károly által megállapított időhatárt, és az 1711. esztendővel zárult.

1712 után, a XVIII. század vonatkozásában magyarországi szerzők idegenben, idegen nyelven kiadott munkáinak számbavételére még nem került sor. Csupán Petrik Géza szerepeltetett ilyen adatokat is 100 évvel ezelőtt megjelentetett bibliográfiájában (Bp. 1888-1892). Ezért vált sürgető feladattá e Hungaricum-kategóriában is a továbblépés 1800-ig, a régi könyvek nemzetközileg elfogadott korszakhatáráig.

Az elmúlt esztendőkből Dörnyei Sándor és Szávuly Mária széleskörű kutatást folytatott, s több tucat közgyűjtemény állományából illetve nyomtatott bibliográfiákból valamint katalógusokból, továbbá internetes adatbázisokból több ezer szerzői hungaricum adatát gyűjtötte ki. 2005-ben a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával meg is jelent a bibliográfia első kötete: *Régi magyar könyvtár III/XVIII.század. Magyarországi szerzők külföldön, nem magyar nyelven megjelent nyomtatványai. I. 1712–1760.*, összeáll. DÖRNYEI Sándor és SZÁVULY Mária. (Bp., OSZK, 2005), amelynek időhatára 1760-nal zárult, és 1823 tétel leírását adta közre. E kötet tanulságait Dörnyei Sándor foglalta össze a Magyar Könyvszemlében (2005: 97–102).

2005-ben és 2006-ban végzett munkánk eredményeként elkészült a magyarországi szerzők külföldön, idegen nyelven, önállóan megjelent munkáinak XVIII. századi bibliográfiájából a második, az 1761–1800 éveket összefoglaló kötet. Az első kötet 1823 tételéhez ez további 2108 tétel (kiadás) leírását tartalmazza. Az irodalomban említett, de példányról nem ismert, ezért leírt, de számozatlan tételek száma az első kötetben 223, a másodikban 252, összesen 475. A bibliográfia használatát az első kötethez hasonlóan *a rövidítve idézett művek jegyzéke* és *a könyvtárak mutatója* könnyíti meg. Az elkészült kézirat terjedelme nyomtatásban 420 lap körül lesz. E kötet megjelenésével teljessé válik a magyarországi szerzők külföldön megjelentetett műveinek bibliográfiai áttekintése a kezdetektől egészen 1800-ig.

Mint hogy e bibliográfiában ugyanazokat a gyűjtőkori és szerkesztési elveket követtük, mint a már megjelent első kötetben, azokat megismétléséről e jelentésben lemondunk. Inkább ennek az új bibliográfiai áttekintésnek a művelődéstörténeti tanulságaira kívánjuk ráirányítani a figyelmet:

A két kötetben leírt művek megoszlása nyelv, megjelenési hely és tárgykör szempontjából igen változatos képet mutat, s az idővel összefüggésben még szemléletesebbé teszik az irodalom alakulását.

Az I. kötet statisztikai feldolgozása alkalmával kiderült, hogy, hogy az összes tételek több mint negyede (az 1823-ból 513) 10 szerző műve. A II. kötetben a szerzők szerinti ilyen halmozódás kisebb méretű: a 2108 tételből csak 425.

A legtöbb tétellel szereplő szerzők

I. kötet		II. kötet	
Heveneszi Gábor	132 (a II-ban 8)	Plenk József Jakab	93
Segner János András	80 (a II-ban 13)	Hell Miksa	62 (az I-ben 9)
Chladenius Márton	79	Bél Károly András	45 (az I-ben 21)
Schmeizel Márton	47	Felbinger János Ignác	42
Nádasi János	45 (a II-ban 6)	Makó Pál	40 (az I-ben2)
Gyöngyösi Pettyen Pál	35	Born Ignác	38 (az I-ben 1)
Schwarz Gottfried	30 (a II-ben 24)	Friedel János	31
Bél Károly András	21 (a II-ben 45)	Grossinger József	26
Bél Mátyás	21	Fessler Ignác	24
Muszka Miklós	20 (a II-ben 1)	Schwarz Gottfried	24 (az I-ben 30)

A két kötet között mesterségesen kijelölt időhatár természetesen számos szerző életművét kettévágja, ezért többen mindkét kötetben szerepelnek, sőt Bél Károly András és Schwarz Gottfried ismételten a "gyakorisági lista" kiemelt helyén található.

A legtöbb tétellel szereplő szerzők összehasonlítása bizonyos fokig tükrözi a két kötetben leírt művek tartalmi változását. Az első kötetben még igen jelentős volt a vallási élethez, az egyházak működésével kapcsolatos kiadványok száma, Heveneszi, Chladenius, Nádasi, Gyöngyösi Pettyen, Muszka a gyakorisági névsorban igen előkelő helyen található. A II. kötet hasonló jegyzékében egyetlen teológusszerző sincsen. A legtöbb kiadást a vallási elmélkedést szolgáló művek közül az Officium Rákóczianum érte el: 17 tétel. A századvégi egyházpolitikai röpiratok megszorodása mellett a kármelita Mangin József János monumentális egyháztörténeti műve (34 vaskos kötet) és az ugyancsak egyháztörténész Schier Xystus tevékenysége emelhető ki.

Az egyes szaktudományok művelői közül – inkább csak felsorolás-jellegűen megemlíjtük a gyakrabban szereplő, olykor elfeledett szerzők neveit.

A filozófiában a Leibniz-életrajzot is író szepeni Hissmann Mihály göttingeni professzort és a Kant műveihez kommentárokat készítő lőcsei Zwanziger János Keresztélyt, valamint a nagyszombati tanársága alatt filozófiát oktató és így több tankönyvet író Horváth Jánost említjük. (Ő utóbb Bécsben már a matematikát és a fizikát tanította.)

A jogi művek részben az egyetemi oktatáshoz (pl. Lakics György Zsigmond), részben pedig az időszerű politikai-társadalmi eseményekhez kapcsolódtak (pl. Benczur József, Hajnóczy József, Izdenczy József, Keresztury József, Kollár Ádám).

A pedagógia terén Comenius Orbis pictus-ának e korszakbeli újabb 21 kiadása mellett a tankönyveket és gyakorlati pedagógiai műveket író Felbiger János Ignác pozsonyi prépostot említhetjük.

A hadtudományt képviseli Jeney Lajos Mihálynak a guerilla harc elméletével foglalkozó korábbi műve újabb négy kiadásban, Zach Antal és Izzó János hadi építészeti munkássága.

A történeiszek közül Fessler Ignácot és Schwarz Gottfriedet a gyakorisági listán is megtaláljuk, de meg kell említenünk Pray György, Palma Ferenc, Engel János, Kaprinai István és Wagner Károly nevét, de közülük többen elsősorban Magyarországon adták ki munkáikat.

A nyelvészeti művek közül a magyar szöveget is tartalmazók a Petrik-pótlásokba tartoznak, ezért itt az Oxfordban működő orientalista Uri Józsefet, valamint Kalmár Györgyöt és a stilisztikával foglalkozó brassói Marienburg Lukács Józsefet emelhetjük ki.

A humán tudományok mellett a XVIII. század utolsó négy évtizedében gazdagabb lett a természettudományok idoralma.

A matematika-fizika-csillagászat-mechanika művelői közül kiemelkedik Hell Miksa csillagászati munkássága, de számos további nevet is érdemes felsorolni: a már említett Horváth Jánosét, Makó Pálét, Ambschell Antalét, Mazskó János Mátyásét, Pasquich Jánosét, Szerdahelyi György Alajosét, Zách Ferencét, a főként 1760 előtt termékeny Segner János Andrásét, valamint a Lembergben fizikát tanító Martinovics Györgyét.

Az ásványtan-bányászat szakirodalmát a korszakunkban akadémiává fejlesztett selmecebányai bányászati főiskola külföldről hozott kiváló tanárai: Joannes Antonius Scopoli, Christoph Traugott Delius, Nicolaus Poda és az őket is támogató, velük együttműködő Born Ignác, valamint az erdélyi Fichtel János gazdagította.

A növénytan területéről elsősorban a brassói születésű Hedwig János lipcsei professzort kell említenünk. Kitaibel Pál – Franz Waldsteinnel kiadott – nagy botanikai művéből az első füzetek éppen a korszak végét jelentő 1800-as év előtt jelentek meg, a mű azonban nagyrészt már a következő század terméke.

A mezőgazdaság tárgykörében is hozott említésre méltó műveket a tárgyalt időszak. Ekkor alkotott Mitterpacher Lajos, a bécsi Theresianum, majd a pesti egyetem tanára, de figyelemre méltó a budai születésű, e Itáliában működő Haraszi Kajetán ferences és a kertészeti szakkönyveket író lőcsei Leibizer János.

A földrajz-útleírási művek közül a legismertebb Benyovszky Móricnak kalandos életét ismertető, számos kiadást és fordítást megérő emlékirat. Mellette említhetjük a zsámbéki születésű Kindermann József Károly Stájerországot leíró munkáit, valamint a mosoni

Kleemann Miklós kereskedő és a Johann Lehmann álnevet is használó Seipp Kristóf útleírásait.

Az orvostudományi szakirodalom mennyiségi és minőségi emelkedését hozta a nagyszombati egyetem orvosi karának a felállítása (1769). Ennek köszönhető a külföldről ide kerülő professzorok tankönyvírói munkássága: az igen termékeny Plenk József Jakab magyarországi működése során írt műveinek 93 kiadása, de értékesek Trnka Vencel munkái is. A külföldön élő orvosaink közül elsősorban Madai Dávid Sámuel újabb könyveit és a rozsnyói születésű, de Quedlinburgban működő Lenhardt Józsefet emelhetjük ki.

A szépirodalom a század utolsó évtizedeiben már jelentősebb irányban szerepel. A továbbra is nagy számú alkalmi költemény közül főként Batsányi János műveit érdemes kiemelni. Érdekességként megemlíthetjük Komlóssy Lajos "ungarischer Heubauer" bécsi tájszólásban írt és vendéglőkben énekelt alkalmi dalait. A latin nyelvű irodalmi alkotások közül a legjelentősebb Janus Pannonius utrechti kiadása. Friz András újabb iskoladrámái is ekkor jelentek meg. A német nyelvű regények, elbeszéléskötetek, versek és színdarabok szerzői közül a temesvári Friedel János, a nemescsói Giseke Miklós Dietrich és a poprádi Glatz Jakab volt a legnépszerűbb a maga korában, de írt regényeket Fessler Ignác is.

Végül az irodalom- és művelődéstörténet két máig használt kézikönyvét kell megemlítenünk: Horányi Elek Memoriáját és Weszprémi István nagy orvosi biobibliográfiáját.